

A tanulmány kitér a vizsgálat erősségeire és gyengeségeire is. A kutatás fő érdeme, hogy új információkkal szolgál egy viszonylag keveset tanulmányozott területről. Ugyancsak javára írható, hogy a célnak megfelelően választotta ki a résztvevőket egy nagy mintából, és ezzel biztosítani lehetett a vizsgálat szempontjából különböző magatartású csoportok adatainak megszerzését. Az alacsony válaszadási arány ellenére elegendő volt az információ a vizsgálat kvalitatív megállapításaihoz, mivel a gyerekek idejük jelentős részét az iskolában töltik, szüleik pedig ott sem megfigyelni, sem igazán befolyásolni nem tudják tevékenységüket. További értékes információkhoz lehetne jutni a gyerekek és tanáraik véleményének megkérdezésével.

A kutatásban résztvevő öt-hat éves gyermekek szülei úgy ítélik meg, hogy a barátok és a testvérek fontos szerepet játszanak a gyermek fizikai aktivitásának formálódásában, mind a tevékenység kiválasztásában, mind pedig az abban való kitartásban. A gyermek képernyő-használati idejének csökkenésére irányuló igyekezet tehát sokkal sikeresebb, ha a szülők a testvérek és a barátok szerepét is szem előtt tartva cselekednének.

TÁRGYSZAVAK: gyermek, egészségi állapot, fizikai aktivitás, képernyőhasználat, kvalitatív kutatás

SZULY RITA

Társadalom

23/2016

Kutatási összefoglaló a referencia-költségvetések közös módszertanának fejlesztéséről Európában (avagy fogyasztói kosár alapú szegénységmérés az Európai Unióban)

Tim Goedemé – Bérénice Storms – Tess Penne – Karel Van den Bosch (szerk.): The development of a methodology for comparable reference budgets in Europe. Final report of the pilot project. Pilot project for the development of a common methodology on reference budgets in Europe (contract no. VC/2013/0554)

Brussels, European Commission, 2015. október. 339 p.
URL: http://bookshop.europa.eu/is-bin/INTERSHOP.enfinity/WFS/EU-Bookshop-Site/en_GB/-/EUR/ViewPublication-Start?PublicationKey=KE0215994

DOI: 10.2767/096631

Az Európai Bizottság finanszírozásával az Antwerpeni Egyetem kutatói jelentős kutatási program összefoglalóját tették közzé 2015 októberében. A kutatás célja egy olyan egységes módszertan kialakítása volt, amely a megélhetés költségét egy konszenzuson alapuló, beárazott fogyasztói kosár alapján határozza meg az Európai Unió országaiban. A program eredményeképpen kiszámították 26 tagállam élelmiszerkosarának referenciaárait, valamint néhány tagállam egészségügyi-egészségvédelmi, személyes higiéniai és lakhatási kiadásokra vonatkozó kosarát. Az árazott kosarakat négy hipotetikus háztartástípusra készítették el: aktív korú egyedülálló férfire (illetve nőre), két gyermeket egyedül nevelő szülő, valamint két gyermeket nevelő házaspárra, mindegyikük az adott ország fővárosában, jó egészségi állapotban él.

Az új módszertannal a kutatók célja, hogy az jelentős hozzáadott értékkel rendelkezzen a már használatos társadalmi mutatószámokhoz képest, illetve hogy alkalmas legyen arra, hogy az európai országok társadalmi helyzetéről összehasonlítható képet adjon.

A kutatás első fázisában nemzeti szakértőket jelöltek ki, akik hálózatba szerveződve kutatócsoportokat alakítottak, hozzájárulva az egységes árazott fogyasztói kosarak módszertani kialakításához. Magyarországot Szivós Péter, Simonovits Bori és Bernát Anikó, a TÁRKI munkatársai képviselte. Egyes tagállamokban a kutatók azt tapasztalták, hogy a korábbi hazai számítások jelentős eltérést mutatnak az új módszertan alapján tapasztalt eredményektől; az Egyesült Királyság és Írország kilépett a kutatási programból.

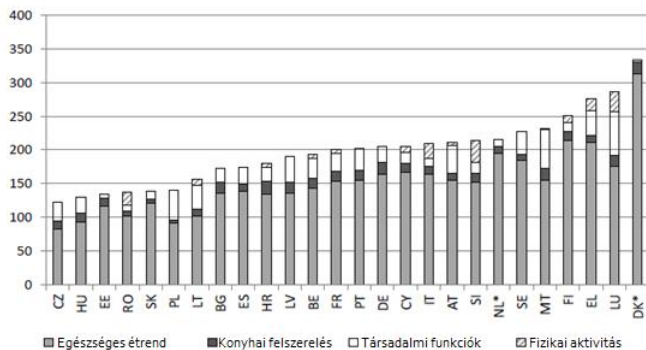
A kutatás elméleti kereteinek és a fogyasztói kosarak tartalmának konszenzusos kialakításához a fókuszcsoport módszerét hívták segítségül. Összesen 75 fókuszcsoportos vizsgálatot bonyolítottak le az Európai Unió 25 tagállamában. A 8–10 fős csoportokba olyan személyeket választottak, akik az adott ország fővárosában élnek, 30 és 50 év közöttiek és háztartásukban minden személy egészséges. Továbbá figyelmet fordítottak a csoportok társadalmi-gazdasági, nemi és családtípus szerinti változatosságára.

A kutatás célja olyan pénzüsszeg meghatározása, amely a társadalomban való méltányos részvételhez elengedhetetlenül szükséges. A társadalmi részvétel alatt a kutatók az emberek azon képességét értették, hogy azok különböző társadalmi szerepekben helyt tudjanak állni.

A társadalmi részvétel képességek, illetve a megélhetéshez szükséges javak és szolgáltatások köréből a kutatók kiemelték az élelmiszerfogyasztás, az egészségmegőrzés, a személyes higiénia és a lakha-

tás költségeinek jelentőségét. A standardizált fogyasztói kosarak erre a négy témakörre készültek el.

Az **élelmiszerkosár** meghatározásánál a – nemzeti sajátosságokat is figyelembe vevő – étrendi ajánlásokból indultak ki. (Ide értve a minimálisan szükséges konyhai eszközök és az étkezés társadalmi funkcióinak költségét, illetve némely ország esetében, ahol a fizikai aktivitás az egészséges étrendi ajánlás része, ott ennek költségét is.) Az étrendi ajánlások alapján táplálkozástudományi szakértők bevonásával olyan élelmiszerlistát készítettek, amely az egészséges étrendhez szükséges.¹ Szakértők segítségével készült egy kalkuláció arra vonatkozóan is, hogy az élelmiszerek otthoni elkészítéséhez, elfogyasztásához, tárolásához és megfelelő tárolásához milyen konyhai felszerelések szükségesek, és azokat mennyiért lehet beszerezni az adott piacon. Az így kialakult élelmiszerkosarak beárázása a piac felmérése alapján történt, amelyet a nemzeti kutatócsoportok bonyolítottak le, egységes iránymutatások alapján. Természetesen az így kialakult árazott élelmiszerkosár, vagyis az egészséges étrendhez szükséges pénzmennyiség országonként eltérő. A kutatók figyelemre méltónak ítélték, hogy azok mégsem mutatnak akkora szóródást, mint az ekvivalens mediánjövedelmek.

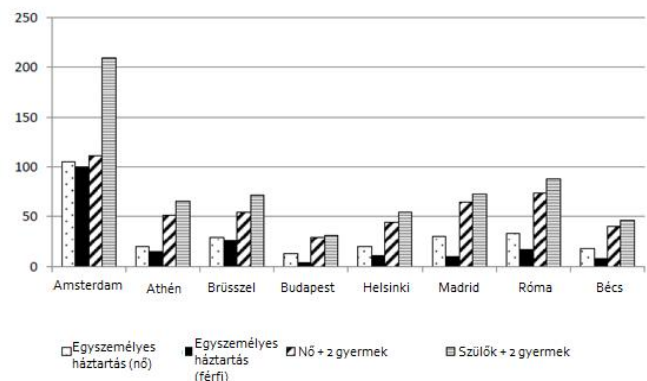

*Megjegyzés: DK és NL eredményei nem összehasonlíthatók. Az eredményei a fővárosi viszonyokat tükrözik!

1. ábra: Egyszemélyes női háztartás teljes árazott élelmiszerkosara, EUR/hó, 2015

Az **egészségügyi kosár** kialakításánál a kutatók néhány feltételezéssel éltek. Elsősorban, hogy a hipotetikus háztartások jó egészségi állapotnak örvendnek, különösebb egészségi problémájuk nincs. Ez természetesen nem általánosítható az európai háztartásokra, amiből kifolyólag ez a kosár – különösen a szegény háztartások körében – alulbecsült. Mivel azonban a rossz egészségi állapotból adódó kiadásokat nagyon körülményes megbecsülni (eltérő az állapot súlyossá-

ga, a fogyatékoság mértéke, tartóssága, a szükséges kezelések és a komplikációk), ezért a kutatók azt a döntést hozták, hogy az kosár kialakításakor azt veszik figyelembe, hogy mennyibe kerül az egészség megőrzése az egészséges emberek számára. Fontos tehát hangsúlyozni, hogy a kiszámított egészségkosarak nem érvényesek a fogyatékkal élőkre és a (krónikus) betegekre. A kutatók jövőbetekintő elgondolása, hogy speciális egészségügyi kosarakat alakítsanak ki betegség típusokra, amellyel azt célozzák, hogy Európa-szerte feltérképezhetővé váljon a társadalombiztosítás, mint védőháló hatékonysága, vagyis, hogy a társadalombiztosítás milyen mértékben fedezi betegség típusonként a gyógyítás költségét. Második előfeltételezés, hogy a kosár csak a közvetlen egészségügyi ellátás költségeit vizsgálja, a járulékos költségeit nem (közlekedés, információszerezés költsége). Az egészségügyi kosárhoz tehát a következő kiadások kapcsolódnak: hétköznapi megbetegedések kezelése (például fejfájás, gyomorrontás, torokgyulladás), sérülések (munkahelyi, sport), megelőzés (védőoltások, szűrővizsgálatok, fogászati kezelés stb.), fogamzásgátlás és az egészségügyi ellátáshoz való hozzáférés. A kezelés költségébe beleértendő az orvosi vizitdíj, a gyógyszer- és gyógyhatású készítmények ára. A kosár kialakítása után előre lefektetett szabályok szerint megtörtént a termékek/szolgáltatások árazása. Az alábbi ábra nyolc európai főváros árazott egészségkosarát mutatja.

Megjegyzés: Budapest esetében az alkalmazott átváltási árfolyam 310,9 HUF.

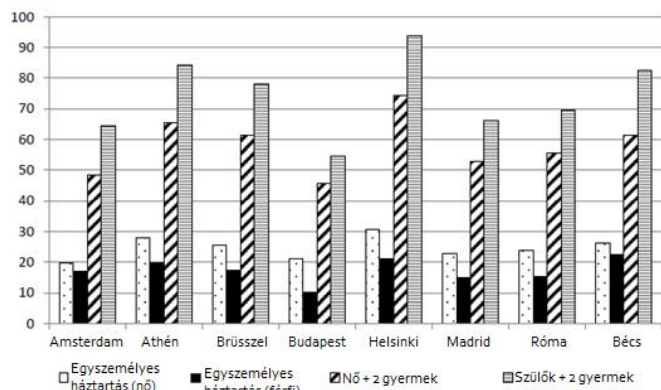
2. ábra: Az egészségügyi kosár: kiadások különböző háztartástípusokban, EUR/hó

Az eredmények azt mutatják, hogy az egészségügyi kosár legalacsonyabb értékével a budapesti háztartások rendelkeznek. Itt az egészségmegőrzéshez havi 4 € szükséges egy egyedülálló férfinak, 13,3 € egy egyedülálló nőnek, 28,6 € a két gyermeket egyedül nevelő nőknek és 31 € a két felnőtt két gyermek típusú háztartásoknak. A másik véglet az ábrán is jól láthatóan Amsterdam, ahol az egészségmegőrzés sokkal

¹ Az élelmiszer kosarak tehát – ellentétben az egészségügyi, személyes higiéniai és lakhatási kosarakkal – eltérő tartalmúak országonként.

többe kerül, 100,6 € egy egyedülálló férfinak és 210,1 € a két felnőtt két gyermek típusú háztartásoknak.

A társadalmi elvárásoknak való megfelelés része a rendszeres tisztálkodás, az ápoltság, az arc- és szájhigiéncia, és a férfiaknál az arcszőrzet ápoltsága. A **személyes higiénia kosarába** tehát azon kiadások kerültek, amelyek a kéz-, száj-, test-, és nők esetén az intim higiéniahoz, az ápoltság hajhoz, valamint férfiak esetén az ápoltság arcszőrzet fenntartásához, valamint az általános fürdőszobai felszereltséghez (toalettpapír, fürdőszobabútor, kozmetikumok stb.) kapcsolódnak.

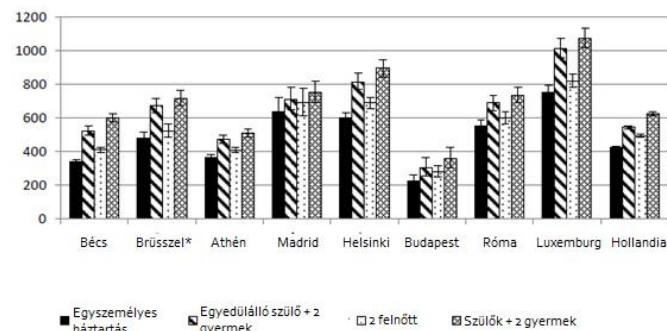
Megjegyzés: Budapest esetében az alkalmazott átváltási árfolyam 310,9 HUF.

3. ábra: A személyes higiénia kosara: kiadások különböző háztartástípusokban, EUR/hó

A termékek/szolgáltatások beárazása után kialakult eredmények azt mutatják, hogy az egyedülálló férfiak higiéniai kosara legalacsonyabb Budapesten (havi 10 €), legmagasabb Bécsben (havi 22 €). Általánosságban elmondható, hogy egy gyermek személyes higiéniai kiadásai közelítenek egy felnőtt férfi kiadásaihoz. Mindkét gyermekes családtípus higiéniai kiadása Budapesten a legalacsonyabb és Helsinkiben a legmagasabb.

A **lakhatási kosár** kialakításánál a kutatók egy olyan feltételezéssel éltek, amit a felhasználónak feltétlenül ismernie kell. Mivel az önbevallásos lakhatási költségek alakulása nyomon követhető egy már rendelkezésre álló, reprezentatív adatfelvétel segítségével (EU-SILC), így a kutatók ezekből az adatokból indultak ki. Az EU-SILC azonban nem tartalmazza azt, hogy az adat melyik településről származik, ezért azon háztartásokat vették alapul, amelyek a főváros régiójából, sűrűn lakott térségből származnak (tehát nem feltétlenül fővárosi háztartásról van szó). Minimális komfortossági kritériumok megfogalmazása után ismeretessé vált a referencialakhatások becsült bér-

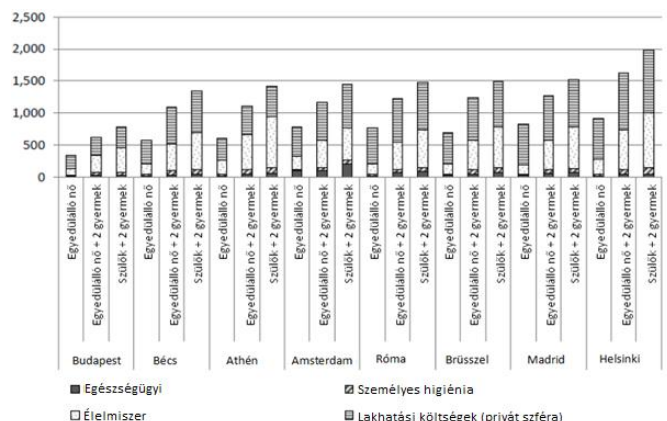
leti díja és egyéb lakhatási költsége.² A teljes lakhatási kosár a lakbér és az egyéb lakhatási költségek összegeként került kiszámításra. Az egyéb lakhatási költségek között a rezsit, a hiteltörlesztést, ingatlanadót, biztosítást valamint a karbantartási költségeket vették figyelembe. Az alábbi ábra a teljes lakhatási kosár értékét mutatja, bérlők esetén a privát szférában.

Megjegyzés: A vizsgált térségek kiválasztásánál a régió és az urbanizáltság foka változókat vettük alapul. A régió változó nem volt elérhető a belga adatoknál, ezért „Brüsszel” esetén csak a sűrűn lakott térség szűrőfeltételre tudtunk támaszkodni. Hollandia esetén sem a régió, sem pedig az urbanizáltság foka változó nem volt elérhető. Az ábra a regressziós becslés eredményei alapján készült, melyen a 95%-os konfidencia intervallumot jelöltük.

4. ábra: Az albérletben élők (privát szektor) teljes lakhatási kosara, EUR/hó, 2012

A négy kosár összegeként meghatározható a társadalomban való részvételhez szükséges minimális pénzösszeg, más szóval a megélhetés teljes költsége háztartástípusonként. E teljes megélhetési költséget az alábbi ábra foglalja össze.

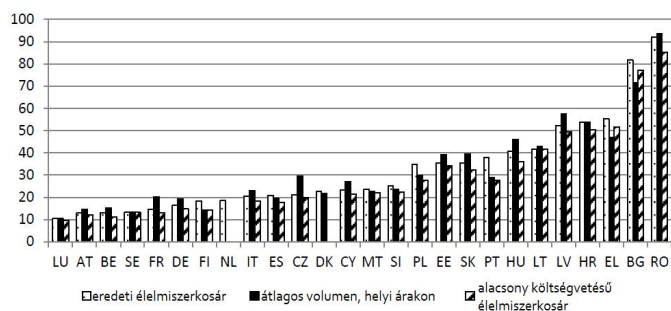

5. ábra: A négy kosár alapján számított teljes referencia-költségvetés (reference budgets) különböző háztartástípusokban, EUR/hó, 2015

² A lakbér és az egyéb lakhatási költségek háztartástípus szerinti becslése az EU-SILC adatait felhasználva történt kvantilis log-lineáris regressziós modell segítségével a 30. percentilre. A „hagyományos” regressziós modellektől eltérően a kvantilis regressziós modell keretében a paraméterbecsléseket az eloszlás egy-egy kvantilisére végzik, nem csupán egyszerűen az átlagra.

Az ábrán látható, hogy az országok összehasonlítására alkalmas teljes megélhetési költség Budapesten a legalacsonyabb minden háztartástípusra. Amszterdamban és Madridban a két gyermek két felnőtt típusú háztartásnak 1,8-szer annyi pénzre van szüksége a megélhetéshez, mint egy egyszemélyes háztartásnak, míg Athénban és Bécsben ez eléri a 2,3-szeres értéket. Ez a térségben megfigyelhető magas lakhatási költségekkel, és azok háztartáson belüli megosztásával magyarázható.

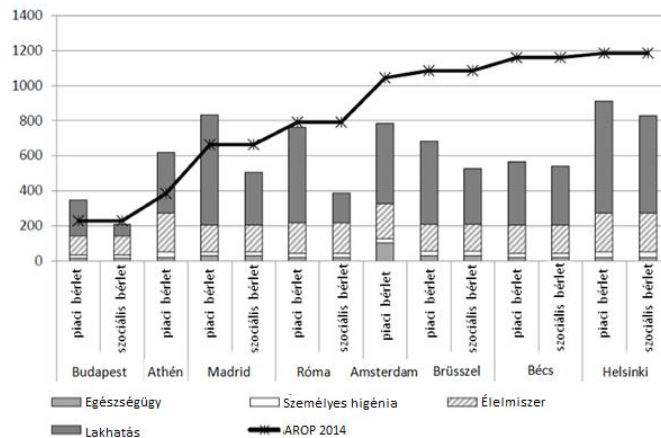
A kutatók érvelése szerint az új módszertan egyik főbb hozadéka, hogy a meglévő társadalmi, szegénységi mérőszámokat új megvilágításba helyezi. Az alábbi ábra egy egyedülálló nő esetében az árazott élelmiszerkosár arányát mutatja a jövedelmi szegénységi küszöb (at-risk of poverty threshold) százalékában kifejezve, vagyis hogy egy egyedülálló jövedelmi szegény nő jövedelmének hány százalékát költi az egészséges étrendre. Még ha az élelmiszerkosár értéke felülbecsült is egyes országokban, a tagállamok közötti nagyságrendbeli eltérések jól érzékelhetők.

Megjegyzés: Az árak a fővárosra vonatkoznak. A holland és a dán élelmiszerkosár számításának eltérő módszertana miatt az eredmények nem hasonlíthatók össze más kosarakkal. A kosarakat az Eurostat által publikált harmonizált fogyasztóiár-indexek alkalmazásával váltottuk át 2013-as árakra. A jövedelmi szegénységi küszöbök az Eurostat honlapjáról származnak, EU-SILC 2014.

6. ábra: Az élelmiszerkosár mértéke a jövedelmi szegénységi (AROP) küszöb százalékában kifejezve, egy egyedülálló nő esetén, EU-SILC 2014

Az alábbi ábra megmutatja, hogy a megélhetési kosár alapján milyen életkörülményekre számíthat egy egyedülálló nő, aki a szegénységi küszöb körüli jövedelemből él. Teljesen nyilvánvaló, hogy a szegénységi küszöb és a megélhetési költség sok esetben egészen más színvonalat képviselnek. Úgy tűnik, hogy Budapesten, Athénban és Madridban lakásbérlettel rendelkezők a szegénységi küszöbnek megfelelő jövedelemből nem engedhetik meg maguknak az egészséges étkezést, a tisztálkodást vagy az egészség megőrzését.

Megjegyzés: A kosarakat az Eurostat által publikált harmonizált fogyasztóiár-indexek alkalmazásával váltottuk át 2013-as árakra. A jövedelmi szegénységi küszöbök az Eurostat honlapjáról származnak, EU-SILC 2014.

7. ábra: a jövedelmi szegénységi (AROP) küszöb és a különböző kosarak viszonya egy egyedülálló nő esetében, EUR/hó, 2013

Az új mutató elsősorban arra használható, hogy a meglévő társadalmi mérőszámokat új kontextusba helyezze, hogy monitorozza a minimálbérek mértékét, illetve, hogy jobban megértsük a társadalmi problémákat, mint például a rossz élelmezési biztonságot.

A kutatási program eredményei előkészítő jellegűek. A kutatók javaslata nem a kutatás teljes körűvé tétele (minden háztartástípus, minden tagállam), hanem szükségesnek tartják a módszertan további vizsgálatát és fejlesztését elsősorban a robusztusság, az érvényesség és az átláthatóság szempontjából. Szükséges továbbá a beárazás folyamatának javítása és az emberi életciklus eltérő igényeinek további vizsgálata.

TÁRGYSZAVAK: referencia-költségvetés, megélhetés, szegénység, fogyasztói kosár, Európai Unió

BRUDER EMESE

24/2016 Hétköznapi élet Franciaországban 1974 óta. Az időmérleg-felvételek tanulságai

Cécile Brousse: La vie quotidienne en France depuis 1974. Les enseignements de l'enquete Emploi du temps

Économie et statistique, 2015. 478–479–480. sz. 79–117. p.

URL: http://www.insee.fr/fr/ffc/docs_ffc/ES478D.pdf

A hétköznapi életben előforduló tevékenységek időráfordításainak számszerűsítésére hivatott időmérleg-

felvételek sorában Franciaországban a Szalai Sándor¹ irányításával 1966–1967-ben végzett nemzetközi vizsgálatok keretében végrehajtott felmérés jelentette a kezdetet, ám mivel ez csak a nagyvárosokra szorítkozott, nem tekinthető reprezentatívnak. Az Institut national de la statistique et des études économiques (INSEE) 1974 óta tizenkét évente, összesen négy alkalommal végzett adatfelvételt, a cikk ezek összefoglalását nyújtja. Az adatfelvételek során a megkérdezettek egy háztartási és egy egyéni kérdőív kitöltését követően összeállítanak egy naplót valamely véletlenszerűen kiválasztott napról, saját szavakkal ismertetik a végzett tevékenységeket, feltüntetve a kezdés és a befejezés időpontját. Ezt a szezonális ingadozások nyomán követése érdekében december-től augusztusig több „hullámban” is megismélik. Az első három felvétel során a minta kiválasztása azonos módon történt, míg a 2010. évi felméréskor a pedagógusok felülreprezentáltak voltak – 1974-ben viszont nem kerültek be a kétezzer főnél kisebb lélekszámú települések lakosai. Ugyanebben az évben a háztartásoknak csupán egyetlen, tizennyolc évesnél idősebb tagját kérdezték meg egy bizonyos nap folyamán végzett tevékenységeiről, míg 2010-ben a korhatárt tizenegy évre szállították le, s a megkérdezett ekkor egy vele egy fedél alatt élő illetővel töltött ki egy-egy naplót – ismét csak véletlenszerű kiválasztással az egyikük egy hétköznapról, a másik egy szombatról vagy vasárnapról nyilatkozott; mindehhez feltétel volt személyes jelenlétük. A tevékenységek nomenklatúrái az idők folyamán értelemszerűen változtak.

Összességében 1974 és 2010 között a francia városlakók teljes népességén belül a (fizetett és nem fizetett) munkával töltött idő heti tíz órával lett rövidebb, nemenként eltérő módon: a férfiaknál főleg a keresőtevékenységet érintve (a nyugdíjasok és a munkanélküliek számának emelkedése, a munkaidő rövidebbé válása következtében), a nőknél elsősorban a háztartási tevékenységek visszaszorulása miatt (a háztartásbeliek számának megcsappanása, a mun-

ka gépesítése miatt). A szabadidős tevékenységekre szánt idő kezdeti erőteljes bővülése apránként lelassult, a felszabaduló órákat egyszerűen a televíziózás töltötte ki, majd ezt a tevékenységet követték a videójátékok és a számítógépes foglalatosságok, mindhárom a hagyományos időtöltésnek tekinthető olvasás rovására nyert teret. Az időtöltések individualizálódtak, részben az új technológiák hatására, részben az egyedül élők számának növekedése miatt.

Az időmérleg-felvételek tanúságai szerint Franciaországban a tizennyolc éves és annál idősebb városlakók száma az 1970. évi 26,5 millióról 2010-re 37,2 millió főre emelkedett, a teljes munkaidőben foglalkoztatott személyeké megállapodott tizenötmillió fő körül, míg a részmunkaidőben dolgozóké megháromszorozódott, az időszak végére elérve a 3,2 millió főt. A keresőtevékenységet ténylegesen végzőknél a munkaidő hossza egyre rövidebb lett, részben demográfiai, részben munkaerő-piaci okok miatt, de szerepet játszott benne az iskolázottsági szint emelkedése is, legfőképpen pedig az erre irányuló, jogszabályokban testet öltő politikai szándék. Mindezek révén Franciaország sajátos helyzetbe került: nemzetközi összehasonlítások szerint a heti munkaidő hossza Franciaországban meghaladja az Európai Unió tizenöt tagállamában mért átlagot (36,6 óra, szemben a 35,6 órával).

Ugyanebben az időszakban a háztartási munka időtartama kétharmaddal nőtt, 0,9 órától 1,5 órára, aránya az időmérlegben 1974 és 1998 között csaknem megkétszereződött (2,4%-ról 4,6%-ra emelkedett). Ezen belül a nők egyre kevesebb időt fordítanak a háztartáshoz kapcsoló tevékenységekre; heti két órával csökkent a varrásra, mosásra, vasalásra szánt idő. Miközben a francia nők a csaknem négy évtizeddel korábbi korszakhoz képest mosogatással heti három órával, főzéssel kettő órával töltenek kevesebbet, a férfiak ilyen jellegű időráfordítása enyhén nőtt (a mosogatógéppel felszerelt háztartások aránya 1974 és 2010 között 5%-ról 45%-ra szökött föl). A takarítással és a rendrakással kapcsolatos időmennyiség ezzel szemben alig változott. A szabadidő eltöltési módjainál szembeszökő a (családon belüli és azon kívüli) társas kapcsolatokkal töltött idő visszaszorulása (heti 1,9 óra 2010-ben – szemben az 1974-ben kimutatott 3,7 órával). A szabadidős tevékenységek mind-egyikénél kimutatható a két nem közötti részvételi arányok kiegyenlítődése felé mutató tendencia.

TÁRGYSZAVAK: időmérleg, fizetett munka, szabadidő, Franciaország

¹ Szalai Sándor (1912–1983) szociológus, a nemzetközi időmérleg-kutatások kezdeményezője és szervezője, amelyek megteremtették a vizsgálatok módszertani alapjait; a felmérések eredményeit több alkalommal publikálták: Alexander Szalai (szerk.): *The use of time*. Hague–Paris, Mouton, 1972. 868 p.; Szalai Sándor (szerk.): *Idő a mérlegen. 12 ország városi és városkörnyéki népességének napi tevékenységei a Nemzetközi Összehasonlító Időmérleg Kutatómunkálat tükrében*. Budapest, 1978, Gondolat. 547 p.; Andrew S. Harvey – Alexander Szalai – David H. Elliot – Philip J. Stone – Susan M. Clark: *Time Budget Research. An ISSC Workbook in Comparative Analysis*. New York, 1984, Campus Verlag Frankfurt. 260 p.

25/2016

A munkarend és a munka–magánélet egyensúlya Európában

Timo Anttila – Tomi Oinas – Mia Tammelin – Jouko Nätti: Working-Time regimes and work-life balance in Europe

European Sociological Review, 2015. július 29., 1–12. p.
URL: <http://esr.oxfordjournals.org/content/early/2015/07/29/esr.jcv070.abstract>
DOI: [10.1093/esr/jcv070](https://doi.org/10.1093/esr/jcv070)

A magánélet és a munka minőségének elemzésében egyre nagyobb hangsúlyt kap mind a rugalmas munkavégzés, mind a munkavégzés időbeli és térbeli dimenzióját illető flexibilitás.

Míg az ipari társadalmakat a kevésbé rugalmas munkarend jellemezte (nyolc óra munka, ötnapos munkahét, szabad esték, kétnapos hétféle, stb.) addig a poszt-ipari társadalmakban ezt a rendszert fokozatosan felváltja a rugalmas munkavégzés.

Az új poszt-ipari korszakra jellemző a munkaidő kisebb mértékű szabályozottsága (változó a munkaórák száma, nő a munka intenzitása, a munkaidő és a szabadidő kevésbé élesen válik külön). Az új „munkaidő-mozaik” nagyobb önállóságot adhat a munkavállalóknak, azonban az új rendszer különböző kockázatokat is magában rejthet a munka és magánélet kapcsolatát illetően.

A szerzők egyik célja, hogy megvizsgálják, és felvázolják az európai országokra jellemző munkaidő mintázatokat a munkaidő és a munkavégzés rugalmasságának figyelembe vételével. Az országok jellemzőinek kialakításához huszonöt európai uniós ország adatait használták fel. Az elemzés a korábbi kutatásokhoz képest eltér abban, hogy a munkavégzés idejével kapcsolatban több szempontot is figyelembe vesz, míg a korábbiak csak egy-egy szempontot vizsgáltak.

A mindennapi élet során a fizetett munka jelentős hatással van az életkörülményekre, az időfelhasználásra, az egyén kapcsolati hálójára és identitására. A munka szervezésének változásait nagyban befolyásolják a külső körülmények (nemzetközi verseny, a folyamatos technikai változások, és a szolgáltatásgazdaság növekedése). Mindezzel párhuzamosan a változások a háztartásokra is hatnak: a különböző szolgáltatások megkönnyíthetik a háztartások életét. A poszt-ipari társadalmakban a kétkeresős családok mellett a gyereket egyedül nevelők is megjelentek. Mindezen átalakulások

miatt a munka és a magánélet egyensúlyának kérdése napirendre került mind a nemzeti, mind az uniós politikában.

Az elemzés megkülönbözteti a munkavégzés idejére és helyére vonatkozó flexibilitást.

Az idővel kapcsolatos rugalmasság négy szempontot különböztet meg. A munkaórák hosszát, a munkavégzés idejét; hogy konkrétan mikor végzik a munkát; a munkatempót, és végül az autonómiát, azaz, hogy milyen mértékben oszthatja be az idejét a munkavállaló. A különböző időbeli aspektusok azért lényegesek, mert különbözőképpen hathatnak az egyén komfortérzetére.

Számos korábbi kutatás kimutatta, hogy a túlórák, továbbá az esti-, éjszakai műszak, valamint a hétféle munkavégzés is negatívan hat a munkavállalók jóllétére, egészségére, csakúgy, mint a stresszes munkarend, a feszített munkatempó. Ezzel szemben az atipikus foglalkoztatás elemei, mint a rugalmas munkaidő vagy a távmunka, növelheti az egyén komfortérzetét, továbbá javíthatja a munkavállaló magán- és családi életének egyensúlyát is.

Az elemzéshez az *Európai Munkakörülmények Felmérése (European Working Conditions Survey)* negyedik hullámából származó adatait használták, amely huszonöt országra vonatkozóan tartalmaz információkat. A független változók között az öt flexibilitási dimenzió szerepelt: a munkaórák hossza, a munkavégzés ideje, a munkatempó, a munkaidő önálló beosztása, valamint a munkavégzés helyének megválasztásának rugalmassága. Függő változónak a munka–magánélet egyensúlyát használták, vagyis hogy érzik a munkavállalók, mennyire tudják összeilleszteni a munkájukat a családi élettel és egyéb szociális kötelezettségeikkel.

A klaszterelemzés eredményeképp öt csoportot alakítottak ki: Közép-Európát, két keleti régiót, egy északit, valamint egy Nagy-Britanniát és néhány déli országot magába foglaló klasztert.¹ Az eredmények alapján a legnagyobb eltérés a munkaidő önálló beosztásával és a munkavégzés helyével kapcsolatban mutatkozott meg, azonban a csoportok közötti eltérés szignifikánsnak mondható a többi dimenzió esetében is. A munkaidő szabad beosztása és a munka-

¹ Közép-európai (Ausztria, Belgium, Franciaország, Németország, Luxemburg), egyik keleti (Csehország, Észtország, Görögország, Magyarország, Szlovénia), északi (Dánia, Finnország, Hollandia, Svédország), Nagy-Britannia és déli országok (Írország, Olaszország, Spanyolország, Nagy-Britannia,) másik keleti (Lettország, Litvánia, Lengyelország, Portugália, Szlovákia).

végzés helyének rugalmassága az északi országokban a legnagyobb, és az első kelet-európai csoportban a legalacsonyabb, ugyanígy a heti munkaóraszám is az utóbbiaknál a legkedvezőtlenebb, míg északon a legalacsonyabb. A munkavégzés helyének flexibilitása szempontjából a Nagy-Britanniát és a déli országokat magában foglaló csoport a legrosszabb.

Az eredmények azt mutatják, hogy Észak-Európában és a brit-déli csoportban a munkavállalók kétszer olyan elégedettek, mint a kelet-európai munkavállalók, tehát minél nagyobb autonómiával rendelkezik a munkavállaló a munkaidejéről, annál inkább érzi úgy, hogy a munkáját és a családi életét össze tudja hangolni.

Az elemzés célja az volt, hogy flexibilitási dimenziók mentén csoportokra ossza az európai országokat, majd összehasonlítsa, hogy a különböző klaszterek mennyiben térnek el a munkavállalók magánélet és munkahely közötti egyensúlyteremtésének lehetőségei szerint. A fentiekre a legnagyobb hatást a munkavégzés ideje (mely napszakban van) és hossza gyakorolja.

Összességében tehát az elemzés rámutat arra, hogy a munkavégzés idejével kapcsolatos dimenziók eltérő hatást gyakorolnak a munka és a magánélet közötti egyensúlyra. A tanulmány kijelöl további kutatási irányvonalakat, mivel a munkavállaló alapú elemzések új kiegészítő információkkal szolgálhatnak a korábbi eredményekhez.

TÁRGYSZAVAK: munkarend, munkaidő, szabadidő, munkavállaló, survey statisztika, Európa

JAMALIA NATALIE

26/2016

A munkahelyi motívumok fontossága a munkahelyi-családi ügyek megértésében az idősebb dolgozók esetében

Gregory R. Thrasher – Keith Zabel – Kevin Wynne – Boris B. Baltes: The importance of workplace motives in understanding work–family issues for older workers

Work, Aging and Retirement, 2015. október 3., 1–11. p.
URL: <http://workar.oxfordjournals.org/content/early/2015/10/02/workar.wav021.full-text.pdf>

DOI: 10.1093/workar/wav021

A munkahelyi és családi igények közötti egyensúly megteremtése fontos kihívás sok dolgozó számára. Ez a tanulmány áttekinti azokat a munkahelyi és

családi ügyeket, amelyek a világ fejlettebb régióiban (például Nyugat-Európában és az Amerikai Egyesült Államokban) összefüggenek a dolgozó népesség öregedésével. Az amerikai Bureau of Labor Statistics 2014-es adatai szerint az 55 évnél idősebb munkaerő aránya jelenleg 20,9% feletti (1992-ben 11,8% volt), és 2022-ig 25,6%-ra fog emelkedni az előrejelzések szerint.

Mivel a dolgozó népesség átlagéletkora tovább emelkedik, egyre fontosabbá válik a szervezetek számára, hogy megismerjék azokat a tényezőket, amelyek hozzájárulnak az egészséges és hatékony munkavégzés kialakításához az idősebb korosztály esetében. A munkaerő öregedése miatt különösen fontos annak megértése, hogy ez a folyamat az életpálya különböző szakaszaiban milyen módon és mértékben befolyásolja a munkavégzés és a családi kapcsolatok egyensúlyának megtalálását, illetve a munkáltatók igyekezetét és lehetséges intézkedéseit az idősebb munkavállalók érdekében.

Az egyik fontos tényező a kapcsolat a változó motívációk, valamint a munkán belüli és kívüli életükben betöltött szerepek között. A cikk a munka–család konfliktus tanulmányozásával keres választ az idősebb dolgozók vezető munkamotívációinak alakulására. Először áttekintést ad az erre vonatkozó szakirodalom jelenlegi helyzetéről. Másodsor olyan elméleteket (társadalmi-érzelmi szelekciós elmélet; válogatás, optimalizálás és kompenzáció; érzelemszabályozás) ismertetnek a szerzők, amelyek segítenek elmagyarázni az életre, munkára, társadalomra ható vágyak összefüggését a munkahelyi és a családi szerepek fontosságával a későbbi életszakaszokban. Végül a cikk megvizsgálja, hogy az idősebb dolgozók munka–család konfliktusaira és munkahelyi motívumaira vonatkozó empirikus vizsgálatok eredményeinek milyen gyakorlati hatása van a munkaadókra, akik egészséges munkahelyi környezetet kívánnak teremteni idősebb alkalmazottaik számára.

Melyek a jövőbeli fejlesztendő területek?

- *A korra vonatkozó felfogás különbözősége.* Habár a legtöbb munka–család konfliktussal kapcsolatos kutatás úgy értelmezi a kort, mint kronológiai szakasz vagy életciklus, de más megközelítések is léteznek, mint például szervezeti, teljesítmény-alapú, és pszichoszociális kor. A szervezeti kort tipikusan a munkaidő, a hivatali idő, a karrier állapota, vagy a szervezeten belül az életkorhoz kapcsolódó normák segítségével határozzák meg. A teljesítmény alapú kor azt jelenti, hogy milyen az egyén teljesítménye az élettartama alatt, és jel-

legzetesen úgy mérik, hogy felhasználják a kognitív képesség, az egészségi indikátorok vagy a munkateljesítmény eredményeit. A pszichoszociális kor arra utal, hogy milyen idősnek, viselkedésűnek vagy érzésvilágúnak tartja magát az illető. Legnagyobb részben az öregedéssel és a munka–család konfliktussal kapcsolatos kutatás ezeket az egyéb definíciókat elveti, még akkor is, ha ezek fontos következtetések lehetnek arra, hogy elmagyarázzák az egyénileg megtapasztalt konfliktusok összességét. Az elemzés vizsgálja az egyén helyének fontosságát a munkában a családhoz viszonyítva, tipologizálja azokat a szervezeti beavatkozásokat, amelyek megfelelőek lehetnek a konfliktusok csökkentésében. A munkaidő és a szervezeti idő esetében pontos és alapjában különböző meghatározások felhasználásával megkönnyítik azt, hogy megértsük a hivatali idő és a munka–család konfliktus közötti kapcsolatot.

- *Nemzeti sajátosságok és munkahelyi motívumok.* További kutatásoknak kellene vizsgálni, hogy a nemzeti kulturális hatások hogyan hatnak a munkahelyi motivációra és a munka-család konfliktusra. Az egyre növekedő globalizáció miatt ez egy fontos terület a jövőbeni kutatások számára. Például azért, mert a kollektivisták értéke az önzetlenség, és a csoport szükségleteinek előbbre helyezése az egyéni helyett. Ez biztosítja azt, hogy a társadalmi motívumok és az, hogy másokkal jól kijöjjenek, a legfontosabb alkotóelemek lehetnek a munka világában, az élettartamon keresztül.
- *Nyugdíjkorhatár és munkahelyi motívumok.* A nyugdíjba vonulás alsó korhatára országonként különbözik, például a legalacsonyabb, 58 év Indiában, és a legmagasabb, 65 év Ausztráliában. Egyes országokban van kötelező nyugdíjazási kor, míg másokban ilyen nincs. Az azonos korú munkavállalók tehát eltérően élik meg alkalmazotti pályájuk egyes szakaszait is attól függően, hogy melyik országban dolgoznak. Az nagyon valószínű, hogy az életkor és a munkahelyi motívumok közötti összefüggéseket árnyalni lehet a nyugdíjazás idejével. Ezek a különbségek befolyásolhatják az egyén motivációját a munkára (például kompenzációk), mint ahogy az életpályán hátralévő idő érzékelését (például jövőbeli kilátások) is.
- *Életkor és a munkahely–család közötti kölcsönhatás.* Újabb kutatásoknak kellene vizsgálnia az öregedés viszonylatában a munkahely és a család közötti területet. Ez a cikk arra fókuszál, hogy az élet-

kor és a munkahelyi motívumok hogyan viszonyulnak a munkahely és a család közötti kapcsolódás negatív oldalához, annak ellenére, hogy néhány empirikus kutatás arra következtetett, hogy pozitív aspektusai is vannak.

A munka és család közötti konfliktusok természetének, előzményeinek, okainak és következményeinek megértésén túl tovább kell kutatni, hogy ezek az előzmények és következmények hogyan és mennyire befolyásolják az idősebb dolgozókat.

TÁRGYSZAVAK: szociálgerontológia, életkor, munkahely, család, nyugdíjba vonulás, munka–család konfliktus, társadalomtudományi kutatás, Nyugat-Európa, Amerikai Egyesült Államok

TÓTH JÁNOS MÁRK

27/2016

Nemi szerepek és a nem fizetett gondozási munka értéke: az első kínai nagymintás időmérleg-felvétel eredményei

Xiao-yuan-dong – Xinli An: Gender patterns and value of unpaid care work: findings from China's first large-scale time-use survey

The Review of Income and Wealth, 2015. 3. sz. 540–560. p.

URL: <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/roiw.12119/abstract>

DOI: 10.1111/roiw.12119

Világszerte a nők viselik a háztartásokban végzett, nem fizetett munka fő terheit. A családtagok otthoni gondozása elengedhetetlen a lét és a jóllét fenntartásához. A tanulmány szerzői (a Winnipeg-i Egyetem és a Kínai Nemzeti Statisztikai Hivatal munkatársa) a 2008. évi kínai időmérleg-felvétel adatai alapján vizsgálják a fizetett munkára, a nem fizetett gondozási munkára és a nem kötött tevékenységekre fordított időtartamok viszonyát. A háromféle tevékenységtípus elemzését nehezítette, hogy a mintában a városi lakosok 2100 fős túlsúllyal szerepeltek, és mivel az összesen 16661 felkeresett háztartás 15 évesnél fiatalabb és 74 esztendősnél idősebb tagjairól nem is állt rendelkezésre információ, látszólag nem összefüggő lineáris regressziós modellt alkalmaztak a háromfajta tevékenység közötti viszony feltárására. Elemzésüket kiegészítették a nem fizetett gondozási munka monetárisan kifejezett értékére vonatkozó becsléssel. Ráadásul törekedtek rá, hogy kimutassák, milyen különbségek vannak a városi és a vidéki lakosok időfel-

használásában. Minthogy a nem fizetett munka a gazdasági növekedés eléréséhez és fenntartásához elengedhetetlen, szemügyre vették a bruttó hazai termékre gyakorolt hatását, a lehetséges output és input szerinti értékelések közül az utóbbit alkalmazva. Eljárásukban a használdozati költség alakulására, a megfelelő gazdasági ágazatokban észlelt átlagkeresetekre és a helyettesítési költségekre vonatkozó számításokra támaszkodtak, többek között megállapítva, hogy a 2008. évi kínai bruttó hazai terméket a nem fizetett otthoni gondozás általuk becsült egyenértéke 1,25 szorzóval növeli.

TÁRGYSZAVAK: nemek, egyenlőtlenség, időmérleg, nem fizetett munka, bruttó hazai termék, Kína

HOLKA LÁSZLÓ

28/2016

A 2008. évi időmérleg-felvétel Kínában

2008 time-use survey in China (National Bureau of Statistics, China)

Workshop on time-use data analysis, 2015. október 11–15. 1–14. p.

URL: http://www.unescap.org/sites/default/files/Session02_TUS2008_China.pdf

Az első hivatalos időmérleg-felvételre Kínában 2008-ban került sor, amelyet 2005-ben egy próbafelvétel előzött meg. A vizsgálatot 2014 októberében Bangkokban egy időmérleg-felvételekről tartott regionális ENSZ-szemináriumon mutatták be, mint a nők helyzetének javítását szolgáló akcióprogram egyik információforrását. A felvétel összesen 37 142 fő megkérdezésével zajlott le, a vidéken élő 17 521 megkérdezett számát kétezerrel meghaladta a városiaké, a férfiak száma 18 215 fő volt, a nőké ötszázal több. Az előző napi tevékenységeket tízperces sávokban tartalmazó, valamint a hétvégi tevékenységekről készített két naplót interjúk egészítették ki, rögzítve a 15–74 esztendőss megkérdezettek nemét, korát, családi állapotát, nemzetiségét, iskolai végzettségét, foglalkozását, de a háztartásfő személyének tisztázásán kívül nem érintették a háztartásban élők számát. A felmérés tíz tartományra terjedt ki (köztük Pekingre is).¹ Az életmód feltérképezésén túl kimondott célként határozták meg a fizetett és a nem fizetett tevékenységek arányának tisztázását. A

¹ A tartományok összesített lélekszáma elérte az 571 millió főt, a legkisebb közülük Peking volt (24,9 millió fő), a legnépesebb Kuangtung (106,4 millió fő).

naplókban a főtevékenység mellett a párhuzamosakat („másodlagosakat”) is feltüntették, akárcsak a helyszínt, vagy a közlekedés módját – valamint a személyt, akivel a tevékenységet megkezdték. A tevékenységek besorolását (9 kategória, 61 csoport, 113 osztály) a kínai hivatal az ENSZ, illetve az Eurostat tapasztalatainak figyelembevételével készítette el. A párhuzamos tevékenységeknél hiányságként állapítható meg, hogy gyakran csak a kezdés időpontját tüntették fel, a befejezését nem.

TÁRGYSZAVAK: időmérleg, statisztikai módszertan, Kína

HOLKA LÁSZLÓ

29/2016

A szakképzettséghez kötődő vándorlás hatása a munkanélküliség regionális aránytalanságaira Németországban

Nadia Granato – Anette Haas – Silke Hamann – Annkatrin Niebuhr: The impact of skill-specific migration on regional unemployment disparities in Germany

Journal of Regional Science, 2015. 4. sz. 513–539. p.

URL: <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/jors.12178/abstract>

DOI: [10.1111/jors.12178](https://doi.org/10.1111/jors.12178)

Németországban jelentősek a munkanélküliség regionális különbségei, az eltérések különösen az ország nyugati és keleti tartományai között szembeötlőek. Bár a munkavállalók szakképzettségi színvonala vélhetően erősen befolyásolja mind az állástalanok számának aránytalanságait az egyes régiók között, mind a munkaerő belső vándorlását, az adatok ilyen jellegű feldolgozása viszonylag ritka. A cikk dinamikus panelek modelljeit alkalmazva azt tárja fel, hogy miként hat a munkaerő mobilitása a 2000 és 2008 közötti regionális munkanélküliség aránytalanságaira, ha a vándorlásban résztvevőket a munkavállalók képzettségi szintje szerint differenciáltan vizsgáljuk. A tanulmány végkövetkeztetése szerint az alacsonyan képzett és a középfokú szakképzettséggel rendelkező munkavállalók esetében a képzettségi szintnek a belső vándorlásra gyakorolt hatása összhangban áll a hagyományos neoklasszikus értelmezéssel, amelynek értelmében a munkaerő mobilitása csökkenti a munkanélküliség regionális különbségeit. A magasan képzett munkások belső vándorlása ezzel szemben az aránytalanságok növelésének irányába hat.

TÁRGYSZAVAK: belső vándorlás, munkaerő képzettségi szintje, Németország

HOLKA LÁSZLÓ

30/2016

(Újra-)feltárva a decentralizáció és a regionális aránytalanságok kapcsolata Olaszországban

Gianpiero Torrasi – Andy Pike – John Tomaney – Vassilis Tselios: (Re-)exploring the link between decentralization and regional disparities in Italy *Regional Studies, Regional Science*, 2015. 1. sz. 122–139. p.

URL: <http://dx.doi.org/10.1080/21681376.2015.1007159>

1007159

DOI: [10.1080/21681376.2015.1007159](https://doi.org/10.1080/21681376.2015.1007159)

A közigazgatási decentralizáció az 1970-es évek óta világszerte megnyilvánuló trend, hatásainak vizsgálata főleg a növekedést serkentő szerepére összpontosított, kevesebb figyelmet szentelve a területi aránytalanságok alakulásában játszott szerepére. Az ezzel kapcsolatos szórványos vizsgálódások szerint a folyamat változatos következményekkel jár, így célszerűbb az egyes eseteket feltáró országtanulmányokkal tisztázni. Olaszországot illetően kimutatható, hogy az 1995-ben kezdődött decentralizáció a rákövetkező évtized folyamán jótékony hatást gyakorolt a regionális különbségekre, némiképp oldva az 1980-as évek óta nem enyhülő, észak és dél közötti aránytalanságokat. A választókhöz közelebb került körzetek, a helyhatóságok elszámolási kötelezettségeinek növelése a kialakult civil szervezetekkel együttesen, közvetett módon, gazdaságélénkítő szerepet játszott, amit felerősített a helyi autonómiákat felkaroló, „európaivá fejlődő” területfejlesztési politika. A tanulmány javarészt az olasz statisztikai hivatal (ISTAT) által felépített területfejlesztési adatbázis jelzőszámaira (közöttük főként a legalitás és társadalmi kohézió, a feldolgozóipari termelékenység, az innovációs képesség és a gazdasági függetlenség indikátoraira) támaszkodva tekinti át az olasz régiók közötti viszonyok alakulását az évtized folyamán. Következtetései szerint a területi aránytalanságok mérséklődése mögött elsősorban a népmozgalmi folyamatok húzódtak meg – ami az északi tartományok versenyképességének bizonyos mértékű ütemvesztésével, és így viszonylagosan gyenge gazdasági teljesítményével párosult. Így megállapítható, hogy a regionális aránytalanságok mérséklődésének folyamata adatokkal nem bizonyítható, jótékony hatásai csupán időlegesen, ráadásul jelentős területi egyenetlenségeket mutat fel.

TÁRGYSZAVAK: területfejlesztés, közigazgatási decentralizáció, Olaszország

HOLKA LÁSZLÓ

31/2016

Vidéki körzetek marginalizálódása: tendenciák nyomában. Esettanulmány: Lengyelország nyugati peremvidékei

Iwona Markuszewska: Rural area marginalization: searching for tendencies. Case study: Western fringes of Poland

Bulletin of Geography. Socio-Economic Series, 2015. 29. sz. 75-91. p

URL: <http://www.degruyter.com/view/j/bog.2015.29.issue-29/bog-2015-0026/bog-2015-0026.xml?format=INT>

29.issue-29/bog-2015-0026/bog-2015-0026.xml?format=INT

format=INT

DOI: [10.1515/bog-2015-0026](https://doi.org/10.1515/bog-2015-0026)

Magától értetődő jelenség, hogy a periférikus helyzetű régiók kiszolgáltatottak a marginalizálódásnak; Lengyelország esetében a második világháborút követően a keleti határszél vajdaságai számítottak „elhanyagoltaknak”, míg a nyugati vajdaságok, mint „visszanyert területek” kiemelt szerephez jutottak; mezőgazdaságuk feltámasztására állami gazdaságok létesítését vélték alkalmas eljárásnak. A helyzet azonban gyökeresen megváltozott 1990 után, amikor a veszteségessé vált állami gazdaságok többsége csődbe ment, a földek megműveletlenek maradtak. A nyugati peremterületeken is megkezdődött a vidék hanyatlása, amit csak az uniós csatlakozás, majd az onnan érkező pénzügyi támogatás fékezett le.

A vidéki körzetek marginalizálódása alatt a szerző a mezőgazdasági tevékenység visszafogását, szélsőséges esetben megszüntetését érti. Az unió a közös agrárpolitika (CAP) kilencvenes évek elején lezajlott átalakítása során tüzetesen vizsgálta a parlagoltatással és az agrártevékenységek visszafogásával járó következményeket. A kedvezőtlen mezőgazdasági adottságú területeken a marginalizálódás az agrártermelés visszaesésével járt, ugyanakkor a jó adottsággal rendelkező vidékeken a jelenség épp a túltermelés következményként jelent meg. A tanulmány azt igyekszik tisztázni, milyen mértékben befolyásolta a peremhelyzet a mezőgazdasági termelés szerepének meggyengülését, és hogy a határ közelsége miként hatott a vizsgált vidék hanyatlására. A marginalizálódás két folyamat eredője: egyfelől visszaszorult a mezőgazdasági tevékenység (ami az uniós tagállamokban az intenzív agrárműveletek megszakításaként

extenzifikációnak nevezett lépések, azaz a megműveletlenül hagyott földek növekvő kiterjedésével járó következménye volt), másfelől maga után vonta a társadalmi-demográfiai és az infrastrukturális feltételek romlását (ami nem okvetlenül kapcsolódott a mezőgazdaság szerepének visszaszorulásához).

A tanulmány a lengyel statisztikai hivatal 2010 és 2012 közötti (esetenként két évtizedre visszatekintő) adataira támaszkodva egymástól elkülönítve vizsgálja a mezőgazdasági tevékenység marginalizálódására és a helyi társadalmak hanyatlására ható tényezőket. A mutatók első csoportja a természeti adottságokat (az agrártermelés minőségi osztályozására, a földhasználatra, a gazdaságszerkezetre, a piacorientált termelésre, a gépekkel, műtrágyával, gazdasági épületekkel való ellátottságra terjedt ki), míg a második a születési rátát, a belső vándorlás egyenlegét, a munkaképes korúak arányát, a munkanélküliek részesedését, és az infrastrukturális elemeket vette szemügyre (az utóbbinál a víz- és gázvezetékek arányát a területhez és a lakosság számához viszonyítva). A három határ menti vajdaság a lubusi, alsó-sziléziai, nyugat-pomerániai volt, összesen 310 településsel, kiiktatva közülük a városiakat.

A gazdálkodás adottságainak részletes áttekintését követően a szerző érinti a parlagon hagyott földek kérdését, megállapítva: a vizsgált időszakban a szántóföldeket illetően nem lehetett észlelni, hogy olyan mértékben hagytak volna fel a művelésükkel, mint ahogy az a kilencvenes évek elején történt. 2004 óta még azokon a vidékeken is megállt ez a folyamat, ahol a meg nem művelt földek elérték a teljes szántóföldi terület 10%-át. További, az intenzív termelés jelenlétéről árulkodó mutatóként szerepel az ipari növények (cukorrépa, repce) termesztése, ami csupán 24 település területén mozgott 30 és 50% között, míg 116 esetben nem haladta meg a 10%-ot. A szakosodott és intenzív termesztést folytató gazdaságok jellemzője, hogy értékesítésre termelnek. A termékeiket 60–80%-ban értékesítő gazdaságok aránya az alsó-sziléziai vajdaság településein fordul elő, ám ott is jellemzőbb az 50–60%-os arány – ugyanakkor a három vajdaság legtöbb településére a 40%-nál alacsonyabb hányad jellemző. Szembeszökően alacsony arányok a lubusi vajdaság területén találhatóak.

A társadalmi jellemzők közül az elnéptelenedés a marginalizálódás csillogó jele, a vidék hanyatlását a születési ráta és a vándorlási egyenleg egészíti ki. Ezek alapján megállapítható, hogy a vizsgált települések egyharmada folyamatosan elnéptelenedik, az

elvándorlás és a születések alacsony száma szorosan kapcsolódik egymáshoz. A munkanélküliségi ráta 15%-nál magasabb előfordulását 80 településen észlelték (ezek fele a nyugat-pomerániai vajdaságban volt), míg 7%-nál alacsonyabb értékeit Alsó-Szilézia 31, a lubusi vajdaság 21 és a nyugat-pomerániai vajdaság 3 településén. Lengyelország nyugati peremvidékeinek marginalizálódása a kedvezőtlen természeti adottságok és az elnéptelenedés mellett abból fakadt, hogy az országos fejlesztések során a területet elhanyagolták. Helyzete eltér az ország keleti határvidékétől: marginalizálódása „kevésbé negatív”, és csak a kilencvenes évek elejétől észlelhető, az elnéptelenedés, valamint a népesség kedvezőtlen korösszetétele sem olyan súlyos. A szerző a mezőgazdasági tevékenység háttérbe szorítását nem tekinti egyszer s mindenkorra adotttnak: véleménye szerint külső tényezők ellenkező irányban is hathatnak.

TÁRGYSZAVAK: vidékfejlesztés, marginalizálódás, mezőgazdaság, Lengyelország

HOLKA LÁSZLÓ

32/2016

Az áfaterhek változásainak hatása bizonyos háztartások kiadásaira a Cseh Köztársaságban (2007–2014)

Regína Štrílková – Jan Široký: Changes in the VAT burden on expenses of selected households in the Czech Republic (2007–2014)

Danube. Law and Economics Review, 2015. 3. sz. 189–202. p.

URL: <http://www.degruyter.com/view/j/danb.2015.6.issue-3/danb-2015-0012/danb-2015-0012.xml?format=INT>

DOI: [10.1515/danb-2015-0012](https://doi.org/10.1515/danb-2015-0012)

DOI: [10.1515/danb-2015-0012](https://doi.org/10.1515/danb-2015-0012)

Csehország jellegzetes képviselője azoknak az országoknak, amelyek az államháztartási egyensúly helyreállítása érdekében a 2007 és 2014 közötti időszakban a bevételek növelésén fáradozva több ízben módosították az általános forgalmi adó (áfa) mértékét. Csehországban következett be az adó nem legnagyobb mértékű emelkedése: mértéke a 2007. évi 5%-ról 2013-ra 15%-ra nőtt. A változások tükröződnek a háztartások kiadásában is, amelyeket a tanulmány a (szintén némiképp módosuló) fogyasztói kosár vizsgálatával követett nyomon. A kosár összetételét a vizsgált időszak folyamán négy alkalommal módosították: alapjául 2007 és 2009

között a 2005. évi háztartási költségvetési felvétel szolgált, 2010–2011-ben a 2008. évi, majd 2014-ben felzárkózott a két évvel korábbi felvétel adataihoz (értelemszerűen a főcsoportok súlyainak változásai-val). A forgalmi adó emelkedésének vizsgálatát a szerzők az egy főre számított átlagos nettó jövedelmi decilisekből kiindulva végezték el (tudatában annak, hogy az adó növekedése nem feltétlenül tükröződött a fogyasztói árakban). Végző következtetésük szerint a jövedelmi tizedek és a kiadási főcsoportok áfaterheinek egybevetése a hétéves időszak folyamán igazolja az adónem regresszivitását.

TÁRGYSZAVAK: általános forgalmi adó, háztartás, adóterhelés, áfaregresszivitás, Csehország

HOLKA LÁSZLÓ

33/2016

Elővigyázatossági stratégiák és a háztartások megtakarításai

Joshua Aizenman – Eduardo Cavall – Ilan Noy: Precautionary strategies and household savings *NBER Working Paper*, 2015. 21019. sz. 1–37. p.
URL: <http://www.nber.org/papers/w21019>
DOI: 10.3386/w21019

Miért takarékoskodnak az emberek? A szakirodalom egyik vonulata szerint a magánszemélyek jövőben esetleg váratlanul bekövetkező, jövedelmüket érintő megrázkódtatások enyhítése végett, merő elővigyázatosságból tesznek félre. A tételből az következhetne, hogy a gazdaságilag ingatag, jelentős makrogazdasági kockázatoknak kitett országokban a magánjellegű megtakarítási rátáknak magasabbnak kell lenniük, egyes feltevések szerint egyben biztonságosabb befektetési alkalmakat keresve. Ugyanakkor megfigyelések szerint Latin-Amerikában a megtakarítási ráták alacsonyok, mi több, annak ellenére elmaradnak a Kelet-Ázsiában tapasztalt szintektől, hogy a makrogazdasági környezet fölöttébb ingatag. A tanulmány azt a célt tűzte ki, hogy megvizsgálja a korlátozott intézményi tagoltsággal, élénk informális szektorral, politikai és gazdasági instabilitással sújtott országok megtakarításai és kockázatai közötti összefüggéseket. Ennek során a szerzők az önfinanszírozó informális vállalkozások és a háztartási megtakarítások közötti kapcsolatokra összpontosítottak. A magán és a vállalati megtakarítások definíció szerinti alakulásának változóit a volatilitásnak, mint a bizonytalanság és a makrogazdasági kockázatot

egyesítő változójával egybevetve 162 ország adatait elemezték a szerzők az 1980 és 2007 közötti időszakban. Következtetéseik szerint ilyen környezetben a háztartások megtakarításokra vonatkozó döntései egybefonódnak a vállalkozások döntéseivel. Ennek eredményeként a tág fogalmi keretben vizsgált megtakarítási hajlandóság és az aggregált kockázati és bizonytalansági szint közötti kölcsönhatás összetettebb a feltételezetténél.

TÁRGYSZAVAK: háztartások megtakarítása, makrogazdasági kockázatok, informális gazdaság

HOLKA LÁSZLÓ

34/2016

Fiatalok átmenete az oktatásból a munka világába Kelet-Európában és Közép-Ázsiában

Sara Elder – Valentina Barucci – Yonca Gurbuzer – Yves Perardel – Marco Principi: Labour market transitions of young women and men in Eastern Europe and Central Asia *International Labour Office, Work4Youth Publication Series* 28. sz. 2015. március, Geneve. 1–88. p.
URL: http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_emp/documents/publication/wcms_357353.pdf

A gazdasági válság a fiatalok elhelyezkedési nehézségeit is szaporította. Sérülékenységük több vonatkozásban is kimutatható: a munkanélküliség magasabb szintje mellett az állásra lelők munkájának minősége alacsony; a fiatalok egyes társadalmi csoportjai között a munkaerőpiacon jelentős egyenlőtlenségek mutatkoznak; az oktatásból a munka világába történő átmenet ideje megnőtt, rengeteg bizonytalansággal jár; fokozódott a munkaerőpiactól való elszakítottaságuk. A Nemzetközi Munkaügyi Szervezet (ILO) 2012-ben határozta el a kérdés gondozását: a társadalmi párbeszéd és a politikai döntéshozatal elősegítésére hivatott kezdeményezés 28 alacsony és közepes jövedelmű állam statisztikai intézményeinek és szakpolitikusaik együttműködésével bontakozott ki, és egyik lecsapódása a Work4Youth (Munka az Ifjúságnak) felvétel. A tanulmány Kirgízia, Macedónia, Moldova, Oroszország, Örményország és Oroszország adatait elemzi. Az elemzés következtetései szerint az országcsoportban az oktatási eredmények kedvezőek és szilárdak: a 15–29 év közötti fiatalok többsége befejezte tanulmányait, a megkérdezettek végzettség szerinti megoszlása a középfokú befejezett szintig átlagosan 35%, felsőfokig 29,7%, szakképzettséggel

28%-uk rendelkezik. A munkahelyteremtés stagnálása azonban elmulasztott lehetőségekkel jár: az oktatásba fektetett tőke nem térül meg a humán tőke alkalmazásában. Örményországban, Macedóniában és Ukrajnában a fiatalok munkanélkülisége nemcsak arányaiban, hanem időtartamában is jelentékeny. A szakképzés szintje mindenhol magas, de csak Oroszországban mutatható a munkába állásra vonatkozóan jótékony hatása, a többi vizsgált országban a fiatalok körében a legalacsonyabb munkanélküliségi ráta a felsőfokú végzettségűeknél fordult elő – kivéve Örményországot, ahol ezt a helyet a középfokú szintet elérték foglalták el.

Az egyetem elvégzése megtérül az álláskeresésnél, ezzel együtt a túlképzettség a térség egészére jellemző, átlagosan a fiatal munkavállalók 21,7%-a volt ilyennek mondható. A munkaerőpiacot a nemek közötti egyenlőtlenség sújtja, de miközben a foglalkoztatottaknál mindenhol a férfiak legalább 10%-os túlsúlya érvényesült, az állástalan fiataloknál (20%-os részesedésük mellett) ez mindössze 0,1% volt. A munkában álló fiatalok nagy része rendezett munkaviszonyt mondhat magáénak, rendelkeznek szerződéssel és részesülnek az ezzel járó juttatásokban, bár a munkakörülmények és a munkaidő hossza is hagy kívánnivalót maga után (Örményországban és Ukrajnában a fiatal munkavállalók egyharmada a heti ötven órát meghaladó tevékenységre kényszerül). Tekintélyes ugyanakkor az informális munkát végző fiatalok aránya: átlagosan minden második fiatal így dolgozik, legkisebb arányban Moldovában, de Kirgíziában 79,5% a részesedésük. Mind a hat országban az alkalmazotti munkaviszony a domináns, az önfoglalkoztatás csupán minden tizedik fiatalot érinti (ami éles ellentétben áll mind az egyetemisták, mind a munkanélküli fiatalok majdnem egyharmada által hangoztatott tervekkel: önálló vállalkozók lesznek).

A régió ifjúságára jellemzőek azok a meglapozatlan várakozások, miszerint a költségvetési intézmények valamelyikében fognak állást találni maguknak: Kirgíziában, Macedóniában és Örményországban egyharmaduk reménykedett ebben. Az álláskeresésben a többség az informális kapcsolatokra bízta magát, vagyis rokonok, barátok közvetítésére; a „módszer” alkalmazása Ukrajnában 59,1, Macedóniában 89,3%-ukra volt jellemző. S a városi, tehetősebb családokból származó, magasabban képzett fiatalok esélyei nagyobbak arra, hogy zökkenőmentesen váltsák a tanulás éveit a munkáéval.

TÁRGYSZAVAK: ifjúsági munkanélküliség, oktatás, átmenet a munkaerőpiacra, Kelet-Európa, Közép-Ázsia

HOLKA LÁSZLÓ

35/2016

Racionális várakozások? A várható életévek szubjektív valószínűsége és az életmód elemzése Európában

David R. Rappange – Werner B.F. Brouwer – Job van Exel: Rational expectations? An explorative study of subjective survival probabilities and lifestyle across Europe

Health Expectations, 2015. 1. sz. 121–137. p.

URL: <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/hex.12335/full>

DOI: 10.1111/hex.12335

Az életvitel különböző mértékű kockázatokat rejt az egyén jövőjére nézve. A legismertebb veszélyforrások a dohányzás, a túlzott alkoholfogyasztás, az elhízás. Amikor felkérnek valakit, mérje fel hátralévő életéveinek számát, számos esetben kiderül, hogy életmódjának alakításába csak vonakodva építi be a kockázatok elhárítását szolgáló eljárásokat: a kockázatok nem válnak személyesekké. Az egészségügyi kockázatok lebecsülése csorbítja az egészséges életmód kialakítására, egyben az elkerülhető, idő előtti elhalálozások számának lefaragására tett erőfeszítéseket. Mindezt alátámasztja húsz európai országban és Izraelben az egészség és öregedés feltérképezésére kiépített adatbázison alapuló vizsgálat. Maguk a tényszámok az Európai Bizottság által alapított és támogatott, 2004-ben útjára indított, SHARE elnevezésű program termékei (Egészségi, Öregedési és Nyugdíjba vonulási Felmérés), amelyek napjainkban már 123 ezer, 50 évesnél idősebb polgár negyedik hullámnál tartó panelvizsgálatát tartalmazzák. A panelek 220 ezer interjút eredményeztek az életkörülményekről és az életutak visszatekintő feltárásról; a 2004-ben indult első hullám óta a legutolsó a 2013. évi felvétel – nem vett részt minden ország minden hullámban, és ezeket nem feltétlenül egy időben bonyolították le.

A tanulmány a várható életévekre vonatkozó szubjektív nézeteket leíró statisztikai adatok ismeretét követően azt elemzi, hogy az életkilátásokra vonatkozó szubjektív nézetek miként változnak a megkérdezettek demográfiai helyzetétől, társadalmi-gazdasági státuszától, objektív egészségi állapótól függően – legfőképpen pedig életmódjuktól,

amelybe a longitudinális felmérés harmadik hullámától kezdve beillesztettek nemcsak a számítógép használatának ismeretét, de az időskori aktivitások fajtáinak felderítését szolgáló kérdéseket is. A következtetések szerint a várható életút és az életmód alcsoportonként komoly eltéréseket mutat; ezek igen jelentősek a túlzott alkoholfogyasztás esetében a férfiak és a nők között, valamint annál kissé mérsékeltebbek az időskori fizikai tétlenség tekintetében. Az elhízottság jeleit mutató megkérdezettek várható életkorukat nem ítélték rövidebbnek, mint a normális testsúllyal rendelkezők, holott kutatások szerint tisztában vannak az állapotukból fakadó veszélyforrással. Szembeszökő eltérések mutatkoztak az egyes országok között: ilyenek bizonyult Lengyelország és Csehország esete. Egy lehetséges magyarázat szerint ez visszavezethető arra, hogy mivel a kelet-európai országok nem vettek részt a felmérés első hullámában, így az ottani megkérdezettek nem ismerhették a kérdéscsoport valószínűségi jellegét. Ennek fényében lesz érdekes, milyen eltérések derülnek ki a felmérés negyedik hullámában (a 2011-ben lebonyolított felméréshez Magyarország is csatlakozott). Előfordulhat, hogy beszédesebb eredményekkel jár, ha az adatokat az egyes jellemzők szerint elemezzük országonként, nem pedig együttesen. Az ilyen eljárás indokoltságára utal a Budapesti Corvinus Egyetem Egészségügyi Közgazdaságtani Tanszékének munkatársai által a *Health Expectation* 2014. októberi számában megjelent tanulmány: a 9 407 megkérdezett válasza nagyfokú hasonlóságot mutattak a párhuzamosan lebonyolított hollandiai felvétel eredményeivel.

TÁRGYSZAVAK: öregedés, várható élettartam, szubjektív vélemény, egészségi állapot, SHARE-felmérés, Európa

HOLKA LÁSZLÓ

Gazdaság

36/2016

A statisztikai egység felülvizsgált meghatározásának módszertana, alkalmazása és a felhasználók igénye

Roland Sturm: Revised definitions for statistical units – methodology, application and user needs. The main conceptual issues of the „units discussion” of the years 2009–2014

Statistika, 2015. 3. sz. 55–63. p.

URL: <https://www.czso.cz/documents/10180/20550321/32019715q3055.pdf/a4c1d623-00f1-4f22-87f5-2e1ac7a14d9b?version=1.0>

Az EU tagállamai a 2009 és 2014 közötti időszakban szakértői egyeztetések sorozatával készítették elő az integrált gazdaságstatisztika keretrendeletét (*Framework Regulation Integrating Business Statistics – FRIBS*), és elvégezték a fontosabb módszertani előírások összehangolását. Ennek a folyamatnak része a statisztikai egységek (*statistical units – SU*) felülvizsgált meghatározása – ahogy 2009-től az Eurostat dokumentumai tartalmazták –, és a 2014. novemberi döntéssel elfogadott, attól eltérő megközelítés. Az Európai Tanács 696/93 sz. rendelete (*Regulation on Statistical Units*) több gazdaságstatisztikai egységet határoz meg. Ilyen például a jogi egység (*legal unit*), a szakosodott egység (*kind of activity-unit – KAU*), továbbá az azokat összefoglaló „enterprise” elnevezésű gazdasági egység, amely egynél többet is irányíthat az említett kétféle „bejegyzett” egységből, például a csoport önálló gazdasági műveletekre képes (autonóm) üzletágaként.

Kétségtelen, hogy az 1993-ban rögzített definíciót túlhaladta a két évtized során végbement fejlődés. Az Eurostat a gazdasági egység (*enterprise*) új meghatározására a globális értékláncok gyakorlatának megfelelő tartalmat javasolta 2009 és 2013 között. A 2014-ben történt szemléletváltás lényege, hogy maradhat az 1993-tól alkalmazott jogi szöveg, azonban az Eurostat koordinálásával az alkalmazást segítő gyakorlati szabályokat (*operational rules – OR*) dolgoztak ki a statisztikai egységek (*SU*) körvonalainak elemzésére. Ezekkel a gazdasági folyamatok konzisztens megfigyelése a gazdasági egységek keretében történhet.

A gazdaságstatisztika egységeire vonatkozó 1993. évi jogi előírások meghagyása több alapvető kérdést érint a gyakorlatban. Feladat lesz a gazdasági egységek körvonalainak megállapítása. Új elszámolásokat kell kialakítani nemzeti keretekben, ahol az autonóm statisztikai egység (*enterprise*) egynél több jogi egységet irányít. Gyakori, hogy az irányított jogi egységek főtevékenységei egymástól eltérők, például termelő, szolgáltató, vagyongazdálkodó stb. jellegűek. Az adóalany (belföldi) jogi egységek belső elszámolást is alkalmazhatnak azonos gazdasági egység részeként. A harmadik fél részére értékesített áru bevétele eltérhet az irányított jogi egységek (halmozott) teljesítményétől, ahol az értéklánc irányítója az átvevő (*principal*) és a kibocsátó a (külső) piacon.